

DERLEME | REVIEW

Madde Bağımlılığında Ahlaki Yargının Önemi

Importance of Moral Reasoning in Drug Abuse

Mehmet Aykut Erk¹, Sunay Fırat¹

1. Çukurova Üniversitesi, Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü, Bağımlılık Anabilim Dalı, Adana, Türkiye

ABSTRACT

Risky behavior such as substance use and how it affects from one's moral development and ethical values have always been a critical discussion point in literature. Psychoactive or narcotic drug usage mostly has been considered as a public health problem or a security problem for individuals. This paper aims to examine the importance of moral reasoning in drug abuse. The goal is to contribute the psychoactive and narcotic drug abusers' rehabilitation (individual rehabilitation and treatments) and social integration process by creating a new perspective including how adolescents' and young adults' drug abuse affects from their moral developments and how moral theories explain aforesaid problem by examination of literature. According to literature it has been thought which there a high connection between individuals' moral is reasoning development and risky behaviors such as substance abuse, antisocial behaviors etc. While risky behaviors affect individual directly they have been accepted as a personal preference, choices which affects environment or community have been accepted as moral behaviors. To sum up it should not be forgotten that in order to execute a successful treatment and rehabilitation process the resource which in need lays inside the individual.

Keywords: substance abuse, substance dependence, moral development stage, moral reasoning.

ÖZ

Madde kullanımı gibi riskli davranışlar, bireylerin ahlaki gelişimi ve etik değerleri bakımından bu davranışlardan nasıl etkilendiği önemli tartışma konularından birisidir. Psikoaktif ya da uyuşturucu madde kullanımı bireyler için kimi zaman önemli bir halk sağlığı sorunu, kimi zaman ise güvenlik sorunu olarak tartışmaya açık bir durum olarak nitelendirilmektedir. Bu çalışmada madde bağımlılığında ahlaki yargının önemini incelemek amaçlanmıştır. Adölesanlarda ve genç yetişkinlerde görülen madde kullanımının veya madde kullanım bozukluğunun bireylerin ahlaki gelişimlerinden nasıl etkilendiğini ve ahlaki teorilere göre nasıl ele alındığını literatür temelli incelemek ve psikoaktif ya da uyuşturucu madde kullanıcılarının veya madde kullanım bozukluğunun sağaltım çalışmalarına (bireysel rehabilitasyon ve tedaviler, sosyal uyum sürecinde bireylerin topluma yeniden entegrasyonlarının sağlanması vb.) farklı bir bakış açısı oluşturarak katkıda bulunulabilmektedir. Bireylerin ahlaki gelişim düzeyleri ile madde kullanımı, antisosyal davranışlar vb. gibi riskli davranışlarının yüksek düzeyde ilişkili olduğu düşünülmektedir. Riskli davranışlar bireyi doğrudan etkilediğinde kişisel bir tercih olarak kabul edilirken, antisosyal davranışlar gibi çevreyi ve toplumu direkt ya da dolaylı etkileyen davranışlar ahlaki olarak nitelendirilmektedir. Sonuç olarak, madde kullanım bozukluğu ve diğer riskli davranışların tedavi ve rehabilitasyonu sırasında bireyin istendik davranış değişikliği gösterebilmesi için gerekli olan kaynağın yine bireyin kendisinde saklı olduğu unutulmamalıdır.

Anahtar kelimeler: madde kullanımı, madde bağımlılığı, ahlaki gelişim düzeyi, ahlaki yargı.

Correspondence / Yazışma Adresi: Sunay Fırat, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Adana, Türkiye
E-mail: sunayfirat@gmail.com
Received /Gönderilme tarihi: 19.6.2018 Accepted /Kabul tarihi: 27.7.2018

GİRİŞ

Madde kullanımı ve madde kullanım bozukluğu, bireyin kendisini ve çevresini önemli ölçüde etkileyebilen süregen ve kronik bir sorundur ve bu soruna birçok disiplin farklı bakış açıları ile yaklaşmışlardır. İnsanın kendisini ve çevresini anlamlandırması ve gerçekleştirdiği eylemlerin evrensel yasalara uygunluğu yüzyıllardır tartışma konusu olmuştur. Uyuşturucu madde ve birey arasındaki bu ilişki ise ahlaki gelişim ve etik bakımından da incelenmiştir. Bireyin madde kullanımı gibi riskli davranışları, bireyin ahlaki gelişimi ve etik değerleri bakımından bu davranışlardan nasıl etkilendiği insanın doğasını anlamaya çalışan beşerî bilimlerin üzerinde durduğu önemli bir konu haline gelmiştir (1).

Bireylerin gelişim sürecinde, ahlaki gelişimlerine yönelik adölesanlar ve genç yetişkinler üzerinde yapılan çalışmalarda, ahlaki yargı yeteneği bireylerde gelişse dahi bu durumun bireyin davranışlarını her zaman etkilemediğini ya da davranışlarına her zaman olumlu yansımadağını vurgulamaktadır (1,2). Bu durum, bireyin içinde bulunduğu ahlaki gelişim düzeyini, bireyin yaşamında gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirebileceği riskli davranışları da tek başına açıklamaya yetmemektedir (3,4).

Psikoaktif ya da uyuşturucu madde kullanımı genç bireyler için kimi zaman önemli bir halk sağlığı sorunu kimi zaman ise tartışmaya açık bir durum olarak nitelendirilmektedir. Geçmişten günümüze yürütülen etik tartışmalar ve bireylerin ahlaki gelişim süreçlerini araştıran çalışmalar bu duruma farklı açılardan yaklaşmaktadır. Bu çalışmanın amacı adölesanlarda ve genç yetişkinlerde görülen madde kullanımının ve/veya madde kullanım bozukluğunun bireylerin ahlaki gelişiminden nasıl etkilendiğini ve ahlaki teorilere göre nasıl ele alındığını literatür temelli incelemek ve psikoaktif ya da uyuşturucu madde kullanıcılarının ve/veya madde kullanım bozukluğunun sağaltım çalışmalarına (bireysel rehabilitasyon ve tedaviler, sosyal uyum sürecinde bireylerin topluma yeniden entegrasyonlarının sağlanması vb.) farklı bir bakış açısı oluşturarak katkıda bulunulabilmektedir.

KOHLBERG'İN AHLAK GELİŞİMİ

Gelişim döneminin bir parçası olan bireyselleşme, özerklik ve kimlik arayışı genç bireyi aynı zamanda bu arayış esnasında karşılaşabileceği riskli davranışlara karşı da açık hale getirebilmektedir (5,6). Bu dönemde adölesanlar uyuşturucu madde kullanımı, korunmasız cinsel ilişki, antisosyal davranışlar vb. gibi riskli davranış örüntülerinde bulunabilmektedirler (7,8). Riskli davranışlarda bulunmak ve bunların sonucuna ilişkin yargılar oluşturmak adölesanın bilişsel ve ahlaki gelişimine göre farklılık gösterebilmektedir. Riskli davranışlar içinde bulunan adölesan, bu davranışlarını gerçekleştirmeden önce bir bilişsel ve ahlaki yargı içerisine girmektedir. Bu yargı sonucunda ise davranışı sergilemekte veya sözü edilen riskli davranışı desteklemektedir.

Bu düşünceden hareketle Kohlberg (9) bireylerin davranışlarını öngörebilmek ve anlamlandırabilmek adına "Ahlaki Gelişim" kuramını ortaya koymuştur. Bireylerin ahlaki ölçütlerini belirleyebilmek için ahlaki ikilem içeren durumlara karşı verdikleri tepkileri incelemiştir. Kohlberg (9), bireylerin, bu durumlara ilişkin kararlı bir biçimde tekrar eden, yanıtlarını "Ahlaki Gelişim Düzeylerini" belirlemek adına kullanmıştır. Bireylerin kişisel algıları ve perspektifleri çerçevesinde verilen yanıtlara göre belirlenen ahlaki gelişim düzeyleri; madde kullanımı, antisosyal davranışlar vb. gibi riskli davranışlar ile yüksek düzeyde ilişkili olduğu düşünülmektedir (9,10). Bu kurama göre bireyler toplumun geleneksel kabullerinden temellenen üç farklı düzey ve altı evreye ayrılan ahlaki yargıya sahiplerdir. Kohlberg'e (11) göre düzeylerin ve evrelerin sırası değişmemekte ancak ortaya çıkış yaşlarının herkeste aynı olmadığını vurgulamaktadır. Kuramda var olan altıncı evreye yetişkinler de dahil pek çok birey tarafından ulaşılamadığı da öne sürülmektedir. Bununla beraber bazı yetişkinlerin yalnızca cezadan kaçmak ya da ödül kazanmak için kurallara uyduğu da belirtilmiştir. Bu kaçınma Kohlberg'in (11) kuramında "gelenek-öncesi" düzeyde yer almaktadır. Bu düzeyde ahlaksal

ölçütler içselleştirilmediğinden daha benmerkezci bir anlayış hakim olmaktadır. İkinci düzey olan “geleneksel düzeyde” ise bireyler içselleştirilmiş ahlak ölçütlerinden ziyade anne-baba ile özdeşim kurup doğru ve yanlış hakkında onların davranışlarını benimsedikleri görülmektedir. Ahlaki yargıların akılcı hale gelmesi ve içselleştirilmesi yalnızca “gelenek sonrası” olan üçüncü düzeyde oluşmaktadır (11).

Yapılan çalışmalara göre ahlaki yargı, ahlaki olarak nitelendirilen durumlarda bireylerin davranışlarını belirlemede önemli bir yere sahip olsa da öncelik, ilgili durumun birey tarafından ahlaki olarak algılanıp algılanmadığıdır. Bireyin ahlaki yargısının davranışlarına yön verebilmesi için bireyin yaşantısı hakkında ahlaki bir yönelime sahip olması gerekmektedir (3). Dolayısıyla bireyler hangi davranışları ahlaki olarak görüp görmemeleri bakımından ayrılmaktadırlar. Yapılan çalışmalara göre, birey tarafından bir davranışın ahlaki olarak algılanabilmesi için bireyin o davranışın eylemini gerçekleştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır (2,3,12).

Alkol ve/veya madde kullanımı ve madde kullanımı bozukluğunun bireyin özgül düşüncesinin ve algısının eylemlerine yönelik ahlaki çıkarımlarda bulunmasına olan etkisi iyi anlaşılmalıdır. Bireylerin alkol ve/veya madde kullanım bozukluğu bulguları göstermeleri ve bu tanıya karşı oryantasyonlarının olup olmadığı uzun yıllardır süregelen bir tartışma olmuştur.

BİREYLERİN KARAR VERME ÖZGÜRLÜĞÜ

Szasz (13), uyuşturucu madde kullanımının ya da madde kullanım bozukluğu olan bireyin, sorun yarattığı düşünülen, kullandığı maddenin hangi şekilde kötüye kullanıldığının ahlaki bir yargı için önem taşıdığını vurgulamıştır. Ona göre madde kullanımı ile madde kullanım bozukluğu birbirinden ayıran bir tanımının yapılması gerekmektedir. Bir kanser hastasının acılarını dindirebilmek amaçlı doktoru tarafından önerilen morfin kullanımı ile sağlıklı bir bireyin sadece haz ya da ruhsal ya da fiziksel acılarını azaltmak amacı ile kendi kendine morfin uygulamasının kullanım niyeti arasındaki fark dikkate alındığında madde kullanım bozukluğunun paradigmasını ortaya çıkarmaktadır.

Szasz (13), Voltaire'in aydınlanmacı çağın getirdiği hümanizmadan ilham alan “Fikirlerinize katılmıyorum ama fikirlerinizi ifade edebilmeniz için canımı bile veririm” görüşüne katılarak bireylerin kendi kendini “tedavi etme” hakkının tıpkı diğer özlük hakları gibi değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ancak insan haklarındaki diğer maddelerde olduğu gibi yetişkinlerin bu hakka sahip olması gerektiğini ve bu konuda erişkin bireyin düşünce ve davranışlarında makul olduğunu kabul etmektedir. Yine John Stuart Mill'in “bireyin kolunu sallama özgürlüğü komşusunun burnunun başladığı yere kadardır” şeklindeki ahlaki görüşünden hareketle bireylerin kendi özel alanlarında madde kullanımı hakkına sahip olduğunu ancak toplum içerisinde kullanımın çevresindekileri olumsuz etkileyeceğinden dolayı kanuna aykırı olduğunu ve bir suç sayılabileceğini vurgulamıştır. Örneğin; bireyin uyuşturucu/uyarıcı madde etkisinde iken araç kullanımının trafikte yol açabileceği zararlar göz önünde bulundurulduğunda topluma olan zararı dolayısı ile net ve sert bir biçimde cezalandırılması gerektiğini savunmuştur. Szasz (13), bireyin uyuşturucu/uyarıcı madde etkisi altındayken ortaya çıkabilen muhakeme yeteneğindeki bozulmalar, bireyin kendi davranışlarından sorumlu tutulmasının engellememesi gerektiği görüşünü öne sürmekte ve bireyin topluma olan sorumluluk bilincini artırmak amacı ile bireylerin olumsuz davranışlarından sorumlu tutulması yerine haklarının kısıtlanıyor oluşuna karşı çıkmıştır (13).

Szasz'ın (13) görüşlerinin ardından Amerika Birleşik Devleti ve birçok Avrupa ülkesinin gündemini uyuşturucu maddeler ve bireylerin madde kullanım bozukluklarına yönelik ahlaki tartışmalar oluşturmuştur. Birey ve uyuşturucu madde kullanımı arasındaki etik ikilemler, bireylerin ahlaki gelişimleri ve ülkelerin kanunları kapsamında farklı başlıklar altında tartışılmaktadır.

BAĞIMLILIK VE BİREYLERDE AHLAKİ YARGININ GELİŞİMİ

Bireylerin ahlaki gelişiminin, ahlaki durumlardaki etkisi yadsınamaz (14). Ancak var olan etkinin tespit edilebilmesi için öncelikle bireyler tarafından hangi eylemin ahlaki olup olmadığının anlaşılması gerekmektedir. Olası bir eylemi gerçekleştirirken bireyin ahlaki bir yargıda bulunabilmesi için öncelikle eylemi ahlaki bir kalıba sokması gerekmektedir. Dolayısıyla, bireyler, belirli durumları ve eylemleri ahlaki olarak görüp görmemeleriyle açısından birbirlerinden ayrılabilirlerdir (3,9). Yapılan çalışmalara göre belirli bir davranışın ahlaki olarak değerlendirilmesi, bireyin o davranışı eyleme dönüştürmeye yönelik seçimlerine bağlı olduğu çıkarımında bulunmaktadır.

Madde kullanım bozukluğu ve ahlaki yargı ilişkisini tartışan araştırmalarda daha çok sosyo-ahlaki değişkenlerin kullanıldığı bilinmektedir. Ancak bireylerin kişisel tercihleri söz konusu olduğunda bireylerdeki ahlaki değerlerin etkisi yeteri kadar tartışılmamıştır. Einstein'a (1985), göre uyuşturucu maddeyi kullanmak veya kullanmamak bir değer durumu, tutumu ve tartışmasıdır. Değerler, uyuşturucu maddeyi nasıl algıladığımız, onlarla veya onlar olmadan yaşamımızı nasıl sürdürdüğümüz konusunda önemli bir rol oynamaktadır (15). Yapılan diğer çalışmalara göre ise bireysel değerler uyuşturucu/uyarıcı madde kullanım bozukluğu olan adölesanlar ve uyuşturucu/uyarıcı madde kullanım bozukluğu olmayan adölesanlar arasında farklılaşmaktadır. Vaillant ve Milofsky'e göre ise geleneksel ve kültürel değerler arasındaki farklılaşmanın nedeni alkol ve/veya madde kullanım bozukluklarıdır (16). Ancak literatürdeki değer ve madde kullanımı ilişkisine yönelik çalışmaların üç tip sınırlılığı bulunduğu bildirilmiştir. Birincisi; genel anlamda madde kullanım bozukluğu bireyler ile madde kullanım bozukluğu ve bağımlı olmayan bireyler arasında daha fazla ortak değer bulunmadığı tespit edilmiştir (17). Bir diğer sınırlılık ise ahlaki değerler ile diğer değerlerin birbirinden ayrımı konusunda yapılmıştır. Sonuncu sınırlılık ise bireylerin genel değer oryantasyonlarının madde kullanım davranışı ile ilişkisinin belirsiz olduğu düşünülmektedir.

Nucci ve arkadaşlarının madde kullanım bozukluğu bulunan ergenler ile kullanım bozukluğu olmayan ergenler arasında uyuşturucu maddeyi nasıl kategorize ettiklerini inceledikleri çalışmasına göre, madde kullanan bireyler bu durumu ahlaki bir sorun olarak görmemekte onun yerine bireysel bir sorun olarak görme eğiliminde oldukları görülmektedir (12). Bununla birlikte madde kullanım bozukluğu olan ergenler, bireyin uyuşturucu kullanımı konusundaki tek otoritenin yine bireyin kendisi olması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar (3).

Madde kullanım bozukluğunun bir değer/ahlak problemi olduğunu savunan araştırmacılar farklı girişimsel çalışmalarla bireyleri tedavi etmeyi denemişlerdir. Holt'da gerçekleştirdiği çalışmada madde etkisinde iken seyir halinde bulunan şoförlere yönelik tedavi ve rehabilitasyon programında, Kohlberg (11)'in ahlaki tartışma oturumları ile birlikte eğitim programlarını da uygulamışlardır. Holt'a göre, bu programlar madde etkisinde iken seyir halinde bulunan şoförlerin davranışlarında olumlu değişimlere yol açtığı tesbit edilmiş, ahlaki tartışmaların bireylerde ahlaki yargı gelişimlerini de etkilediği vurgulanmaktadır. Ancak bireylerin ahlaki yargı gelişimleri ile seyir halinde iken madde kullanmaya yönelik tutumları arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır (3).

Wright ise, Kohlberg (1984)'in ahlaki gelişim kuramı ile ilgili tartışma programının "Adsız Alkolikler" grubunda uygulanan on iki adım programından farklı olarak bireylerin ahlaki gelişim düzeylerini ve öz-disiplinlerini etkileyip etkilemeyeceğini incelemiştir. Adı geçen program sonucunda bireylerin antisosyal davranışlarında herhangi bir etki bulunmazken ahlaki tartışma sağaltım programı istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir azalmaya yol açmıştır (3).

Madde kullanım bozukluğu olan bireylerin ahlaki gelişim düzeyleri değerlendirildiğinde; madde kullanım bozukluğu bulunan bireylerin ahlaki gelişim düzeyleri madde kullanım bozukluğu olmayan bireylere göre daha düşük bulunmamıştır (18). Wright, 15-18 yaş arası yatarak tedavi gören madde kullanım bozukluğu olan adölesanlarla, madde

kullanım bozukluğu olmayan adölesanları karşılaştırdığı zaman ahlaki gelişim düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığını saptamıştır (3). Alterman ve arkadaşlarının (19) yaptıkları bir çalışmada, 19 alkol kullanım bozukluğu, 20 madde kullanım bozukluğu bulunan bireyleri kontrol grubu olarak 17 herhangi bir bozukluğu bulunmayan bireyler ile karşılaştırmışlar ve gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlamamışlardır. Öte yandan Kohlberg'in kuramındaki ahlaki ikilemler ile değerlendirmenin yapıldığı alanlarda madde kullanan bireylerin normal gruba göre hayat kurtarma ile ilgili ikilemlerde yasaları daha çok çiğnedikleri saptanmıştır (19). Dönemin ikonlarından olan "Hippieler" ile yapılan bir çalışmada ise kendi yaşıtıları üniversite öğrencilerine kıyasla Hippielerin ahlaki açıdan daha az olgunlaştığı dolayısıyla ahlaki gelişimlerinde sorun ve aksamalar yaşadıkları düşünülmektedir. Ancak çalışmada kullanılan sorulara verdikleri yanıtlar üzerinde yaratılan spekülasyonlara göre hippieelerin sorularının hatalı yorumladığına inanılmaktadır (20).

Robinson, Noam ve Young'un derleme çalışmasında yer verdiği; düşük güvenli cazeavi hükümlüleri ile üniversite öğrencilerini karşılaştırdığı bir araştırma yapmıştır (3). Çalışmaya göre hükümlüler "marijuana kullanan", "yoklama kaçağı olan" ve "hırsızlar" olarak gruplandırılmıştır. Gruplandırılan hükümlülerden "marijuana kullanan" grubun diğer iki gruba göre, Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre 4 ve 5. düzeyler ile en yüksek ahlaki gelişim düzeyine sahip grup olarak tespit edilmiştir. Marijuana kullanan gruptan sonra en yüksek ahlaki gelişime sahip grubun üniversite öğrencileri olduğu saptanmıştır (3).

Madde kullanımını hakkında yapılan ahlaki çıkarımların büyük bir kısmı ahlaki yargı ile ahlaki eylem arasındaki ilişkiyi anlatan genel literatürden kaynaklanmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere ahlaki yargı ya da ahlaki gelişim, ahlaki ikilemlere verilen davranışsal tepkileri belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Ancak asıl problem, hangi durumların ya da eylemlerin ahlaki olarak kabul edildiğidir. Kohlberg ve Candee, bir eylemin ahlaki yapısının ancak davranışı gerçekleştiren bireyin o eylemi ne amaç ile yaptığını kestirebilmek ile mümkün olabileceğini öne sürmüştür (10). Ayrıca belirgin olan bir durum ise, bir davranışın yasadışı olması, o davranışın ahlak dışı olarak anılması için yetersiz olduğudur. Bir davranış kategorik olarak ve felsefi olarak ahlak dışı olsa bile o davranış, onu gerçekleştiren birey tarafından ahlak dışı olarak algılanmayabilir. Örneğin; madde kullanım bozukluğu bulunan bir birey; öz-kıyım davranışlarını ahlaki ya da etik bir sorun olarak kabul etmeyebilir. Haan ve arkadaşlarının araştırmasında; çalışmanın yürütüldüğü "hippie" grubunun, uyuşturucu madde kullanımını ahlak dışı olarak algılamadığını tespit etmiştir (20).

Ahlaki yargının nelerden etkilendiğinin araştırıldığı ve adölesanların riskli davranışlarına yönelik seçimlerinin incelendiği bir araştırmanın sonuçlarına göre; bir davranış ahlaki bir sorun olarak görüp o davranış eyleme dönüştürmemek Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramındaki düzey ve seviyelerden yüksek düzeyler ile açıklanıyorken aynı davranış yine ahlaki sorun olarak görüp gerçekleştirmek Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre düşük bir düzey olarak tanımlanmaktadır (9). Ancak davranış gerçekleştirip gerçekleştirilmekten bağımsız olarak söz konusu davranış bireyin kişisel bir sorun olarak nitelendirmesi, ahlaki gelişimden ayrı tutulmuştur. Özellikle madde kullanımını konusunda bireyin davranış ahlaki bir sorun olarak algılayıp madde kullanımında bulunması Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramında daha düşük düzeylere denk gelmektedir. Dolayısıyla birey, madde kullanımını kişisel bir tercih olarak algılandığında ahlaki gelişim düzeyleri ile anlamlı bir sonuç çıkarılamamaktadır. Ayrıca adölesanlar madde kullanımını, riskli cinsel ilişki ve intihar düşünceleri gibi davranışları kişisel kararlar olarak görme eğiliminde olabilmektedirler. Araştırmanın örneklemini oluşturan adölesanlar bazı riskli davranışları geleneksel ahlaki ölçütler çevresinde değerlendirmemektedir. Dolayısıyla söz konusu riskli davranışlar bireyi doğrudan etkilediğinde kişisel bir tercih olarak kabul edilirken, antisosyal davranışlar gibi çevreyi ve toplumu direkt ya da dolaylı etkileyen davranışlar ahlaki olarak nitelendirilmektedir (21).

MADDE BAĞIMLILIĞINDA ETİK YAKLAŞIMLAR

Uyuşturucu madde kullanımının ahlaka uygunluğu; bireyin özerkliği, kişisel özgürlüğü ve ahlaki-yasal hakları çerçevesinde tartışılırken, uyuşturucu kullanımının hukuki sistemdeki ve sosyal politikadaki karşılığı da başka bir etik tartışmayı beraberinde getirmiştir (22). Buna göre geleneksel ahlaki teoriler uyuşturucu madde kullanımı ile ilgili farklı görüşler belirtmişlerdir. Faydacı yaklaşıma göre, bireyin kendisi de dahil olmak üzere tüm çevresi bireyin uyuşturucu kullanma kararından en yüksek mutluluğa nasıl ulaştığını tartışmaktadır. Dolayısıyla madde kullanımının yarattığı haz, öfori, sorunları erteleme düşüncesi ve kullanıcının diğer beklentileri birey için pozitif değerleri oluşturabilmekte iken, madde kullanım bozukluğu olan bireylerde, maddeye ulaşamamaya bağlı çekilme belirtileri, fiziksel ve ruhsal problemler ve çevreye verilen zarar negatif sonuçları ortaya çıkarabilmektedir. Aynı zamanda bireylerin madde kullanımına bağlı yasal yaptırımlar ile beraber tutuklanma ve hapsedilme gibi sonuçlar da negatif sonuçlar arasında sayılabilmektedir. Faydacı anlayışa göre bu ikisi arasındaki denge pozitif değerler lehine bozulduğu zaman eylem, ahlaki olarak değer kazanmaktadır. Bu değerlendirmeye göre birey, negatif sonuçların daha ağır bastığını düşünürse madde kullanmanın etik olmadığını ve negatif sonuçların kendisi için sanıldığı kadar kötü olmadığını karar verip madde kullanımını onaylayabilmektedir (22). Faydacı anlayış tıpkı Szasz'ın daha önce tartıştığı gibi bireylerin tatmin amacı ile yasal olmayan uyuşturucu maddeleri kendi kendine uygulamasının bireysel sınırlar dahilinde tercih unsuru olduğunu düşünmektedir.

Kant'ın etik görüşü ise, faydacı yaklaşıma göre uyuşturucu kullanım bozukluğunu ve madde bağımlılığını daha farklı olarak ele almaktadır. Kant, rasyonel bir varlık olarak kabul ettiği insanın belirli görevleri olduğuna inanmaktadır ve Kant'a göre her eylem anlamlı bir sonuca ulaşmalıdır. Bu görevler kategoriktir ve mutlaklardır. Dolayısıyla Kant, ahlakın "kesin buyruklar" sistemi olduğunu öne sürmektedir. Kantçı ahlak anlayışı, uyuşturucu kullanımının bireyin "bireyliğini" oluşturan otonomi ve özerklik gibi niteliklerinden alıkoyucu bir eylemin kendi sonunu içinde barındırdığını düşünmektedir. Bazı görüşlere göre bireyin seçme hakkını kullanarak madde kullanması ve neticesinde "bireyliğini" gerçekleştirmesi ahlaki bir eylem olarak kabul edilmektedir. Bireyin kullanacağı maddeyi tercih etmesi otonom bir eylem olarak değerlendirilirken, karşıt görüşlere göre ise madde kullanım bozukluğu olan bireyin seçme özgürlüğü ortadan kaybolmakta ve maddeye bağımlı hale gelmektedir (22). Doğal yasa yaklaşımının ise madde kullanımını görmezden geleceğini tahmin etmek mümkün değildir. Bu yaklaşıma göre ahlaki açıdan doğru olan davranış doğanın gerektirdiği gibi var olmalıdır. Bireylerin eyleme döktükleri şey ne olursa olsun günün sonunda Tanrı tarafından verilmiş doğal amaçlarını yerine getirmeleri beklenmektedir. Yalan söylemenin ahlaka aykırı kabul edildiği bu anlayışa göre bireylerin bir arada yaşamasından doğan barış ortamı yanlıcı davranışlar nedeniyle bozulabilmekte ve kanışıklık ortaya çıkabilmektedir. Bireylerin uzun süreli madde kullanımlarında algıları bozulabilmekte ya da algılarında değişime neden olabilmeye etkisine sahip uyuşturucu maddeler zihni doğal olmayan bir duruma sokarak otonomiye zayıflatmakta ve eylemi doğal yasalara aykırı bir hale getirmektedirler (22).

SONUÇ

Sonuç olarak birey, kendine özgü özellikleri ve kişisel algıları ile ahlaki bir tercih makinasından daha fazlasıdır. Birçok kuramcı tarafından da kabul gören "otantiklik (gerçek olan, özgün)" tanımı bireyin mutluluğu ve refahı bakımından yine bireyin kendi kimliğini yaşayabilmesi anlamına gelmektedir (23-25). Bireylerde özgün olmayı oluşturan birincil koşul bireyin bilinçli farkındalığıdır. Diğer bir koşul ise bireyin ahlaki değerleri ile tutarlı hareket etmesi ve kendine karşı dürüst olmasıdır. Son koşul ise birey çevrenin etkisine karşı nasıl uyum sağladığıdır (26). Bununla beraber özgünlük bireyin öz-disiplini bakımından oldukça önemlidir. Bireyler otantikliklerinden (gerçek olandan, özgünlükten) uzak davranmak zorunda kaldıklarında kendi potansiyellerinin gerisinde ve gelişimden uzak, durağan bir hal

alabilmektedirler. Ayrıca özgün olmayan bireyler seçimleri konusunda sorumluluk almaktan da kaçınılabilmektedirler. Bireylerde özgünlük azaldıkça stres düzeylerinde artma, kaygı ve depresyon görülebilmektedir (27). Dolayısıyla bireyler uyuşturucu madde kullanımı, riskli cinsel eylemler ve antisosyal davranışlar gibi ahlaki problem olarak kabul edilen eylemlere yönelebilmektedirler. Bu yüzden bireyin benliği koşulsuz kabul edilmeli ve yerine başka bir benlik koyulmaya çalışılmamalıdır. Böylelikle madde kullanım bozukluğu ve diğer riskli davranışların tedavi ve rehabilitasyonu sırasında bireyin istendik davranış değişikliği gösterebilmesi için gerekli olan kaynağın yine bireyin kendisinde saklı olduğu vurgulanmalıdır..

KAYNAKLAR

1. Higgins A, Power C, and Kohlberg L. The relationship of moral judgment to judgments of responsibility. Gewirtz G, Kurtines W. (editors). *Morality, moral development, and moral behavior: basic issues in theory and research*, New York: John Wiley & Sons, 1984: 74-106.
2. Power FC, Higgins A, Kohlberg L. *Lawrence Kohlberg's approach to moral education*. New York: Columbia University Press, 1989.
3. Berkowitz MW, Guerra N, Nucci L. Sociomoral development and drug and alcohol abuse. Kurtines WM, Gewirtz JL. (editors). *Handbook of moral behavior and development: Vol. 3. Application*, Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1991; 35-53
4. Berkowitz MW, Begun AL, Zweben A, et al. Assessing how adolescents think about the morality of substance use. *Drugs Society* 1995; 8: 111-124.
5. Erikson EH. *Childhood and society*. New York: Norton, 1950.
6. Hill JP, Holmbeck GN. Attachment and autonomy during adolescence. *Ann Child Dev* 1986; 3: 145-189.
7. Windle M. A longitudinal study of antisocial behaviors in early adolescence as predictors of late adolescent substance use: gender and ethnic group differences. *J Abnorm Psychol* 1990; 99: 86-91.
8. Dryfoos JG. Adolescents at risk: a summation of work in the field: programs and policies. *J Adolesc Health* 1991; 12: 630-637.
9. Kohlberg L. *Essays on moral development: Vol. 2. The psychology of moral development*. San Francisco: Harper and Row, 1984.
10. Kohlberg L, Candee D. The relation of moral judgment to moral action. Kurtinez W, Gewirtz J. (editors). *Morality, moral behavior, and moral development*. New York: John Wiley & Sons, 1984; 52: 73
11. Kohlberg L. *Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization*. Rand McNally, 1969.
12. Nucci L, Guerra N, Lee J. Adolescent judgment of the personal, prudential, and normative aspects of drug usage. *Dev Psychol*, 1991; 27: 841-848.
13. Szasz TS. The ethics of addiction. *J Drug issues*, 1972; 2(1): 42-49.
14. Blasi A. Bridging moral cognition and moral action: a critical review of the literature. *Psychol Bull*, 1980; 88: 1-45.
15. Einstein S. Intervention models for adaptation in a world of chemicals: A values approach. *Int J Addict*, 1985; 20: 795-802.
16. Vaillant GE, Milofsky ES. The etiology of alcoholism: A prospective viewpoint. *Am Psychol*, 1982; 37: 494-503.
17. Brook RC, Whitehead PC. Values of adolescent drug abusers. *Int J Addict*, 1983; 18: 1-8.
18. Jennings WS, Kilkenny R, Kohlberg L. Moral-development theory and practice for youthful offenders. Laufer W, Day J (editors). *Personality theory, moral development, and criminal behavior* Lexington, MA: Lexington Books, 1983: 281-355
19. Alterman AR, Druley KA, Connolly R, Bush D. A comparison of moral reasoning in drug addicts and nonaddicts. *J Clin Psychol*, 1978; 34: 790-794.
20. Haan N, Stroud J, Holstein C. Moral and ego stages in relationship to ego processes: A study of "hippies". *J Pers*, 1973; 41: 596-612
21. Kuther TL, Higgins-D'Alessandro ANN. Bridging the gap between moral reasoning and adolescent engagement in risky behavior. *J Adolesc*, 2000; 23(4): 409-422.
22. Vaughn L. *Doing Ethics: Moral Reasoning and Contemporary Issues*. 4.Baskı, New York: WW Norton & Company, 2015: 350-379

Bağımlılık Dergisi – Journal of Dependence

23. Horney K. Neurosis and Human Growth. London: Routledge. 1951.
24. May R. Freedom and Destiny. New York, NY: Basic Books. 1981.
25. Rogers CR. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. London: Constable, 1961.
26. Yalom ID. Existential Psychotherapy. New York, NY: Basic Books, 1980.
27. Robinson SR. Moral Reasoning and Authenticity in Paraprofessional and Professional and Recovering and Non-recovering Addiction Counselors. New Orleans: University of Holy Cross, School of Counseling Faculty, 2018.